

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Zagadnienia bibliograficzne na łamach "Samorządu Miejskiego" (1921-1939)

Author: Karol Makles

Citation style: Makles Karol. (2011). Zagadnienia bibliograficzne na łamach "Samorządu Miejskiego" (1921-1939). W: A. Sitkova (red.), "Zagadnienia wydawnicze - dzieje książki, prasy i bibliotek" (S. 88-99). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Karol Makles

Zagadnienia bibliograficzne na łamach „Samorządu Miejskiego” (1921—1939)

Czasopismo „Samorząd Miejski”, ukazujące się w dwudziestoleciu międzywojennym (1921—1939) jako organ prasowy Związku Miast Polskich, to jedno z wielu ogólnopolskich pism poruszających tematykę miejską i samorządową. Obok „Samorządu Miejskiego” (dalej: SM) na terenie Rzeczypospolitej wydawano inne tytuły prasy o charakterze samorządowym. Były nimi choćby: „Głos Miast”, „Gmina”, „Nasza Gmina”, „Samorząd”, „Samorząd Terytorialny” i „Wiadomości Budowlane Miejskie”. Określenie udziału tych czasopism w rynku prasowym jest rzeczą niełatwą, gdyż brakuje kompletnych statystyk, a istniejące są niejednorodne w kontekście tematycznego podziału prasy¹.

Mimo niewielu danych trzeba uznać, że znaczenie prasy samorządowej i zainteresowanie nią z biegiem lat wzrastało. Jeszcze w latach 1920—1922 ukazywało się zaledwie 7 tytułów samorządowych, stanowiąc niecałe 0,6% ogółu wydawanych czasopism. Po tym okresie spotęgował się dynamiczny rozwój czasopiśmiennictwa samorządowego. W 1937 roku periodyki o tej tematyce miały już prawie 5% udziału w rynku wszystkich wydawnictw periodycznych (zob. tabela 1).

Czasopismo SM nierozzerwalnie związane było ze Związkiem Miast Polskich. Informuje o tym znajdujący się na oprawie pierwszego rocznika podtytuł *Miesięcznik Związku Miast Polskich poświęcony sprawom samorządu miast w Polsce*, ale też i tematyka poruszana na łamach periodyku. Organizacja ta, która była wydawcą pisma, powstała w 1917 roku i działała nieprzerwanie aż do wybuchu II wojny światowej. Idea założenia Związku

¹ Nie wiadomo, jakimi kryteriami kierowali się pracownicy Głównego Urzędu Statystycznego, dzieląc w rocznikach statystycznych periodyki o tematyce miejskiej i samorządowej na czasopisma urzędowe, samorządowe i spółdzielcze; zob. np. „Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej”. Warszawa 1930, s. 426.

Tabela 1

Ogół wydanych czasopism w latach 1920—1937 z uwzględnieniem czasopism samorządowych

Rok	Ogólna liczba wydanych tytułów czasopism	Liczba wydanych tytułów czasopism samorządowych	Udział czasopism samorządowych w rynku [%]
1920/1922	1 255*	7**	0,56
1923	815*	—	—
1924	1 158*	11*	0,95
1925	1 606	18	1,12
1926	1 771	29	1,63
1927	1 975	33	1,67
1928	2 353	50	2,12
1929	2 329	51	2,19
1930	1 972	51	2,17
1931	2 016	—	—
1932	1 831	—	—
1933	1 855	—	—
1934	1 859	—	—
1935	2 186	117	4,09
1936	2 583	124	4,80
1937	2 692	132	4,90

* Dane dotyczą ruchu czasopism „zarejestrowanych”.

** Dane na podstawie opracowań: „Spis Gazet i Czasopism Rzeczypospolitej Polskiej”. Warszawa 1921; „Spis Gazet i Czasopism Rzeczypospolitej Polskiej oraz Katalog Reklamowy”. Warszawa 1924—1925.

Źródło: Centralna Biblioteka Statystyczna Głównego Urzędu Statystycznego: „Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej”. Warszawa 1923—1929; „Mały Rocznik Statystyczny”. Warszawa 1930—1938; „Spis Gazet i Czasopism Rzeczypospolitej Polskiej”. Warszawa 1921; „Spis Gazet i Czasopism Rzeczypospolitej Polskiej oraz Katalog Reklamowy”. Warszawa 1924—1925; *Historia Polski w liczbach. Państwo. Społeczeństwo*. T. 1. Red. A. Jezierski i A. Wyczański. Warszawa 2003.

Miast Polskich (dalej ZMP) sięga jeszcze czasów zaborów. Osobą podejmującą wcześniejsze próby stworzenia organizacji skupiającej miasta polskie był prof. Adolf Mściśław Suligowski², który w Warszawie w dniach 19—21 listo-

² Adolf Mściśław Suligowski (1849—1932) — patriota, działacz niepodległościowy, wybitny adwokat warszawski i uczony prawnik administratywista (profesor honorowy Uniwersytetu Warszawskiego i doktor honoris causa Uniwersytetu Lwowskiego). Ponadto Suligowski jest autorem wielu prac naukowych oraz wysoko cenionego dzieła bibliograficznego *Bibliografia prawnicza polska XIX i XX wieku. Poprzedzona słowem wstępem i rzutem oka na twórczość piśmienniczą prawników polskich w ciągu XIX i pierwszego dziesięciolecia XX wieku*. Pracę wydano w Warszawie w roku 1911, nakładem i drukiem Michała Arcta. Jest to jedna z najważniejszych bibliografii specjalnych z początku XX wieku. Józef Korpała wymienia ją jako jedną z podstawowych bibliografii polskich; zob. J. Korpała: *Dzieje*

pada 1917 roku zainicjował zjazd przedstawicieli miast, podczas którego podpisano akt założenia Związku Miast Królestwa Polskiego, po odzyskaniu niepodległości Polski przemianowanego na ZMP³.

Pierwszym prezesem ZMP został Suligowski⁴. Powołano także Biuro Związku Miast, jego dyrektorem został Michał Terech⁵. Z początku w działalność Związku angażowały się miasta znajdujące się w granicach Królestwa Polskiego (Królestwa Kongresowego). Dostyc szybko liczba miast będących członkami Związku rosła. Wpływ na to miało odzyskanie przez Polskę niepodległości i ustalenie nowych granic. W *Sprawozdaniu Związku za okres 1 IV 1938 roku — 1 IV 1939 roku* pojawiają się dane, według których w 1939 roku, na ogólną liczbę 611 miast w Polsce, aż 515 należało do Związku, czyli 84,2%. Szacunki dotyczące ludności wykazywały, że organizacja reprezentowała miasta o łącznej liczbie 8 297 278 mieszkańców, co procentowo stanowiło 94,7% ogółu ludności miast Polski⁶. Można więc powiedzieć, że organizacja będąca wydawcą SM skupiała i reprezentowała głos niemal wszystkich polskich miast.

Najistotniejszym dokumentem określającym strukturę organizacyjną, cele, formy i narzędzia działania był, kilkakrotnie nowelizowany, statut⁷,

bibliografii w Polsce. Warszawa 1969, s. 199, 285, 332; K. Pol: *Adw. Adolf Suligowski (1849—1932)*. „Palestra. Pismo Adwokatury Polskiej” 11—12/2001. Dostępny w Internecie: <http://www.palestra.pl/index.php?go=artykul&id=538> [data dostępu: 3.01.2010].

³ Zob. R. Szwed: *Centralne związki samorządowe w Polsce (1917—2003)*. Związek Miast Polskich. Związek Powiatów Rzeczypospolitej Polskiej — Związek Powiatów Polskich. Związek Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej. Częstochowa 2003, s. 13.

⁴ Suligowski pełnił funkcję od 8 grudnia 1917 roku do 8 grudnia 1919 roku. Następnymi prezesami byli: Artur Słowiński (8 grudnia 1919—6 stycznia 1920), po nim Jarogniew Drwęski (6 stycznia 1920—14 listopada 1921), Piotr Drzewiecki (20 listopada 1921—styczeń 1922), Jan Kanty Fedorowicz (styczeń 1922—8 września 1922), Stanisław Nowodworski (8 września 1922—grudzień 1922), pełniący obowiązki (25 lutego 1923—24 października 1927), Zygmund Słomiński (24 października 1927—4 października 1934), Stefan Starzyński (4 października 1934—1 października 1939); zob. R. Szwed: *Prezesi Związku Miast Polskich*. W: *Samorządowa Rzeczpospolita 1918—1939. Wybór artykułów*. Częstochowa 2000, s. 138—151.

⁵ Służyło ono miastom pomocą, radami, wskazówkami, było także mediatorem w zatargach z władzami państwowymi. W trakcie swego istnienia Biuro przechodziło różnorodne zmiany organizacyjne. Z upływem czasu kompetencje tej jednostki rosły. W 1928 roku komórka zatrudniała 15 osób, w 1935 — 27, w 1937 — 35, w 1938 — 30, w 1939 — 33. Byli to wysoko wykwalifikowani pracownicy z różnych dziedzin związanych ze sprawami komunalnymi. (Informacje na podstawie publikowanych w SM *Sprawozdań z działalności Związku Miast Polskich*).

⁶ Informacje pochodzą ze *Sprawozdania z działalności Związku Miast Polskich za okres I.IV.1938—I.IV.1939*. SM 10—11/1939, s. 799.

⁷ Ze względu na zmiany administracyjne, gospodarcze i polityczne, statut, po uchwaleniu w 1917 roku, zmieniano podczas zgromadzeń ogólnych w latach 1919, 1920, 1922, 1927 i 1931; tekst ostatniego statutu — zob. R. Szwed: *Samorząd terytorialny w Polsce w latach 1918—1939. Wybór materiałów źródłowych*. Częstochowa 2000, s. 600—615.

w jakim zawarto rozbudowany zapis dotyczący celów Związku, z których głównym była troska o dobrobyt miast, a szczegółowymi m.in. „wzajemne informowanie się o pracach i poczynaniach w zakresie samorządu”, „koncentrowanie pracy naukowej w dziedzinie teorii i praktyki”, „założenie i prowadzenie Biura Informacyjnego dla spraw miejskich”, „wydawanie organu poświęconego sprawom miejskim oraz rozpraw z dziedziny samorządu, materiałów statystycznych o życiu komunalnym, a także gromadzenie biblioteki z zakresu spraw komunalnych”, „kształcenie teoretyczne i praktyczne urzędników komunalnych, urządzenie odpowiednich kursów i ekspedycji naukowych po kraju i zagranicą” oraz „występowanie z wnioskami do władz państwowych w sprawach ustawodawstwa municypalnego”⁸.

Od samego początku więc przedstawiciele ZMP odczuwali potrzebę posiadania własnego organu prasowego, który wydawał się niezastąpionym narzędziem urzeczywistnienia celów statutowych. Czasopismo było wówczas jednym z najszybszych środków wymiany informacji, co stanowiło jedno z założeń działalności. Własne wydawnictwo dawało możliwość publikacji wyników prac naukowych, dotyczących szeroko rozumianych spraw samorządowych, informowania o organizowanych inicjatywach, ukazującej się literaturze i stało się miejscem publicznej dyskusji z władzami w sprawach legislacyjnych. Od początku swego istnienia wykazywał ZMP dużą aktywność wydawniczą. Już w pierwszym roku działalności, w niepodległej Polsce, nakładem własnym ZMP ukazało się 7 wydawnictw⁹.

Na odbywającym się od 4 do 6 stycznia 1920 roku w Warszawie IV Zjeździe Nadzwyczajnym ZMP, w swym przemówieniu profesor prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim i wiceprezydent Lwowa Marceł Chlamtacz¹⁰ „na woływał do utrzymania stałego kontaktu między członkami drogą wydawania stałego czasopisma”¹¹.

⁸ R. Szwed: *Centralne związki samorządowe w Polsce (1917–2003)*..., s. 14.

⁹ Były to: Michała Synoradzkiego *Księga Pamiątkowa I-go Zjazdu Przedstawicieli Miast Królestwa Polskiego, odbytego w Warszawie w dn. 19, 20 i 21 listopada 1917 r.*, Rudolfa Sikorskiego *O wewnętrznej organizacji Magistratów*, Stanisława Kopeczyńskiego *Co samorządy dla higieny szkolnej zrobiły, a co zrobić powinny*, Ludwika Krzywickiego *Organizacja statystyki miejskiej*, Edwarda Grabowskiego *O potrzebie i znaczeniu statystyki miejskiej*, Michała Synoradzkiego *Stan własności nieruchomości w Warszawie wobec projektu Rządu Polskiego. O ochronie lokalów* oraz Michała Terecha *Ustawy i przepisy podatkowe w miastach. Podatki w Warszawie*; zob. [H. Grotowski]: *Dziesięciolecie działalności Związku Miast Polskich (1917–1927)*. SM 9/1927, s. 630.

¹⁰ Zob. A. Peretiatkowicz, M. Sobeski: *Współczesna kultura polska. Nauka — literatura — sztuka. Życiorysy uczonych, literatów i artystów z wyszczególnieniem ich prac*. Poznań 1932, s. 27; *Czy wiesz kto to jest?* T. I. Red. S. Łoza. Warszawa 1938, s. 97.

¹¹ [H. Grotowski]: *Dziesięciolecie działalności Związku Miast Polskich (1917–1927)*..., s. 637.

Nim jednak pojawiło się czasopismo, Biuro Związku¹² zaczęło redagować, pod kierownictwem Władysława Kozłowskiego, nieregularny i wyłączniczo informacyjny „Biuletyn Zarządu Związku Miast”. Biuro Związku zostało przeorganizowane i rozbudowane, co pozwoliło usprawnić i rozszerzyć działalność. Stworzono archiwum Biura oraz bibliotekę.

W marcu 1921 roku Biuro Związku zaprzestało przygotowywania „Biuletynu”, albowiem decyzją Zjazdu Miast zaczął ukazywać się miesięcznik „Samorząd Miejski” — jako organ prasowy Związku. Duży wpływ na tak szybką realizację decyzji miało ogromne zainteresowanie „Biuletem” oraz innymi publikacjami Związku¹³.

Pierwszy zeszyt miesięcznika „Samorząd Miejski” ukazał się w maju 1921 roku¹⁴. Redaktorem został wspomniany już dyrektor Biura ZMP — W. Kozłowski¹⁵. Organ prasowy ZMP w całym okresie wydawania wychodził z różną częstotliwością¹⁶.

Łączna objętość SM, po zsumowaniu liczby stron w rocznikach 1921—1939, wyniosła ponad 23 000 stron¹⁷, a więc jest zadziwiająca. Czasopismo przechodziło różne etapy periodyzacyjne, związane z kryzysami ekonomicz-

¹² Na miejsce ustępującego (1 czerwca 1920 roku) Terecha, powołano w drodze konkursu nowego dyrektora Biura Związku — Władysława Kozłowskiego, pełniącego swe obowiązki od 1 lipca 1920 roku; zob. [H. Grotowski]: *Dziesięciolecie działalności Związku Miast Polskich (1917—1927)*..., s. 693.

¹³ Zob. [H. Grotowski]: *Dziesięciolecie działalności Związku Miast Polskich (1917—1927)*..., s. 642; R. Szwed: *Centralne związki samorządowe w Polsce*..., s. 50—51.

¹⁴ W latach 1921—1927 zeszyty drukowane były w drukarni i czcionkami F. Kasprzykiewicza w Warszawie przy ul. Miodowej 23. W 1922 roku zmieniła się nazwa drukarni na Zakłady Graficzne — WUZET, tam SM drukowany był do końca 1927 roku, a od zeszytu 1/1928 w Drukarni Zrzeszenia Samorządów Powiatowych (Warszawa, ul. Leszczyńska 6). Kolejna zmiana drukarni nastąpiła od zeszytu 13/1930. Do zeszytu 7/1931 czasopismo ukazywało się drukiem Zakładów Graficznych Pracowników Drukarskich (Warszawa, ul. Nowy Świat 54). Zeszyty 8/1931—3/1936 tłoczone były w Drukarni Samorządowego Instytutu Wydawniczego, mieszczącej się w Warszawie przy ul. Dobrej 28. Tylko jeden zeszyt (4/1936) wydrukowany został w Polskiej Drukarni Nakładowej, mającej swą siedzibę w Warszawie przy ul. Senatorskiej 17. Związane to było, jak głosiła informacja pod spisem treści, m.in. ze strajkiem drukarzy i trudnościami technicznymi. W końcu ponownie, od zeszytu 5/1936 do wybuchu II wojny światowej, czasopismo wychodziło w Drukarni Samorządowego Instytutu Wydawniczego.

¹⁵ Przez dziewiętnaście lat ukazywania się periodyku, poza Kozłowskim, redaktorami byli: Henryk Grotowski (1/1922—12/1928), Leon Władysław Biegeleisen (1/1929—12/1929), Marcei Porowski (1/1930—9/1939).

¹⁶ SM ukazywał się w różnych odstępach czasowych (w 1921 roku — jako miesięcznik, w 1922 roku — kwartalnik, w 1923 roku — rocznik, w 1924 roku — kwartalnik, w latach 1925—1929 — miesięcznik, 1930—1939 — dwutygodnik). Zawsze jednak był wydawnictwem ciągłym.

¹⁷ Na ogólną liczbę składa się: 20 770 stron tekstu, ok. 250 stron reklamowych i ok. 2 000 stron poświęconych na różnego typu nieliczbowane wkładki (zdjęcia oraz dodatki).

nymi oraz zmianami redakcyjnymi, co niewątpliwie miało wpływ na liczbę stron, która wahała się od 198 (w roku 1923) do 1832 stron (w roku 1937)¹⁸. Nakład zaś oscylował między 600 a 1500 egzemplarzami¹⁹.

SM był czasopismem poruszającym szeroko rozumianą tematykę miejską i samorządową. Zagadnienia te traktowane były na łamach periodyku w sposób interdyscyplinarny. Najczęściej drukowano oryginalne artykuły i rozprawy o charakterze naukowym. Były to w dużej mierze studia z zakresu: administracji, architektury, bankowości, bibliografii, biografistyki samorządowej, chemii, ekonomii, geografii, gospodarki, higieny, historii, medycyny, politologii, prawa, statystyki, techniki weterynarii. Publikacje różnorodnych studiów z wyliczonych dyscyplin nie wyczerpują wszystkich tematów poruszonych w piśmie, gdyż ukazywały się także artykuły opracowane na potrzeby praktyki miejskiej, a wszystkie z wymienionych dziedzin zakotwiczone zostały w kontekście miejskim. Nie pojawiają się właściwie artykuły osób niezwiązanych naukowo bądź praktycznie ze sprawami gospodarki komunalnej.

Osoby publikujące były specjalistami od spraw komunalnych i tematów z nimi związanych²⁰. Zestawienie na łamach jednego tytułu prasowego prac zarówno autorów o doświadczeniu praktycznym, jak i wysoko wykwalifikowanych teoretyków dało nadzwyczajny efekt. Wśród tych ostatnich należy wymienić choćby profesorów: ekonomii politycznej i historii doktryn politycznych w Wyższej Szkole Dziennikarskiej w Warszawie — Władysława Leona Biegeleisena, prawa i administracji na Uniwersytecie Jagiellońskim — Tadeusza Bigo, bakteriologii i immunologii na Uniwersytecie Jagiellońskim — pułkownika lekarza Odonę Feliksa Bujwida, prawa rzymskiego na Uniwersytecie Lwowskim — Marcelego Chłamtacza, biologii na Uniwersytecie Warszawskim — inżyniera Szymona Dzierżgowskiego, prawa i administracji na Uniwersytecie Lwowskim i Wolnej Wszechnicy Polskiej — Tadeusza Hilarowicza, polityki komunalnej na Wolnej Wszechnicy Polskiej — Maurycego Jaroszyńskiego, chorób zakaźnych na Uniwersytecie Jagiellońskim — Józefa Kostrzewskiego, historii nowożytnej na Wolnej Wszechnicy Polskiej, nauk ekonomicznych i statystyki w Szkole Nauk Politycznych w Warszawie — Jana Piekalkiewicza, historii gospodarczej na Uniwersytecie Poznańskim — Jana Karola Rutkowskiego oraz technologii chemicznej na Politechnice Warszawskiej — Józefa Zawadzkiego²¹. Obok — niejedno-

¹⁸ Ogólna liczba stron ma oczywiście przełożenie na średnią liczbę stron przypadającą na zeszyt. Ta waha się od 51 stron w 1930 roku do 200 stron w 1922 roku i uwarunkowana jest drukowanymi często i posiadającymi osobną numerację dodatkami.

¹⁹ Pisze o tym [H. Grotowski]: *Dziesięciolecie działalności Związku Miast Polskich (1917—1927)*..., s. 642—643, 647.

²⁰ W latach 1921—1939 na łamach SM swoje teksty zamieściło 270 autorów.

²¹ Zob. A. Peretiatkowicz, M. Sobeski: *Współczesna kultura polska. Nauka — literatura — sztuka*..., s. 13, 14, 27, 75, 87, 112, 193, 218, 304—306.

krotnie mających spore doświadczenie praktyczne — teoretyków, na łamach SM publikowali doktorzy różnych nauk i specjalności, inżynierowie, magiſtrowie i lekarze. Pismo stało się jedynym w swoim rodzaju, bardzo wartościowym i atrakcyjnym źródłem wiedzy o zagadnieniach municypalnych, wszechstronnie oświeſtlającym podejmowaną tematykę.

Wśród wielu opisywanych zagadnień szczególne miejsce zajmowała tematyka bibliograficzna w rozumieniu przedmiotowym i podmiotowym. Już w pierwszym zeszycie SM (1/1921), w którym pojawiła się — zaproponowana przez redaktora Kozłowskiego — koncepcja podziału SM na 9 sekcji, czyli działów, numerowanych cyframi rzymskimi i opatrzonych odrębnymi tytułami, ostatni dział przeznaczono na *Przegląd prasy, bibliografię*. Zawiera on szczegółowe opisy dotyczące książek, czasopism i artykułów, w których poruszana jest tematyka komunalna. Opisy uzupełnione są zwykle adnotacjami będącymi formą abstraktu. Na tworzenie tej części periodyku z pewnością wpływ miał Suligowski — jako bibliograf. W pierwszym roku ukazywania się pisma omówiono 16 wydawnictw (7 zwartych i 9 ciągłych). Należy do nich publikacja Głównego Urzędu Statystycznego *Ruch naturalny ludności wyznań chrześcijańskich w b. Królestwie Kongresowem w latach 1909—1918*. Opis książki zawiera dokładne informacje bibliograficzne dotyczące tytułu i oznaczenia odpowiedzialności, wydania, adresu wydawniczego oraz wyglądu fizycznego. Opisowi towarzyszy informacja będąca abstraktem oraz krytyczną oceną przydatności wydawnictwa. Jest to wysoce profesjonalny, sprostający nawet dzisiejszym normom bibliograficznym, opis wydawnictwa zwanego.

Dział *Przegląd prasy, bibliografia*, obecny w każdym numerze, jest uniikatowym źródłem informacji o książkach i periodykach z zakresu tematyki komunalnej, ukazujących się w okresie międzywojennym. Zawarte w adnotacji opisu informacje, o wysokiej szczegółowości, dotyczące treści, autorów, wydawców, periodyzacji, formatu oraz cen są czasem jedynym źródłem wiedzy o niektórych, ukazujących się w niskich nakładach, drukach. Dział bibliograficzny w latach następnych rozszerzył się, stając się z czasem kilkudziesięciostronicowym dodatkiem do SM²².

O wyjątkowym traktowaniu przez redakcję SM zagadnień bibliografii świadczy niewątpliwie jeden z *Komunikatów* opracowanych przez redagujących czasopismo. W informacji redakcyjnej przeczytać możemy, że *Bibliografia* zostanie zautonomizowana jako osobny dział:

[...] trzymając rękę na pulsie ogólnego ruchu teoretycznego, krajowego i zagranicznego, w dziedzinie gospodarki miejskiej i w pełnym zrozu-

²² Przy zmianach redakcyjnych zmieniała się nazwa działu bibliograficznego. Poza nazwą *Przegląd prasy, bibliografia* występowały także: *Z książek*, *Z prasy*, *Bibliografia*, *Głosy z prasy*.

mieniu tej doniosłej i naprawdę niezbędnej roli, jaką dziś we wszystkich ośrodkach, czy to informacyjno-prasowych czy to naukowych, odgrywa przede wszystkim należycie zestawiona „bibliografia”, t.j. systematyczna i możliwie pełna inwentaryzacja książek i czasopism z danej dziedziny wiedzy, poczynając od roku przyszłego prowadzić będzie „stały dział bieżącej bibliografii czasopism krajowych i zagranicznych, poświęconych sprawom administracji miejskiej”²³.

Przytoczyłem tak obszerny fragment, by wskazać, jak istotnym przedmiotem dla samorządowców była bibliografia, do której przygotowania po raz kolejny podchodzili niezwykle poważnie. Dowodem tego jest jeszcze jeden komunikat, dotyczący *Przewodnika bibliograficznego*. Wyrażono się z uznaniem i ze szczegółowością o tym wydawnictwie jako niezmiernie użytecznym oraz potrzebnym. Dodatkowo poinformowano, że w planach Biura ZMP jest opracowanie bibliografii polskiej literatury samorządowej²⁴.

Tak żywe zainteresowanie tą dziedziną działalności informacyjno-naukowej wynikało m.in. z międzynarodowych kontaktów i zobowiązań ZMP, który wziął udział w zorganizowanym przez Międzynarodowy Związek Miast, z siedzibą w Brukseli, międzynarodowym kongresie miast, odbywającym się w Amsterdamie od 30 czerwca do 1 lipca 1924 roku. Jednym z istotnych tematów poruszanych na tym globalnym forum organizacji miejskich była sprawa wydawania międzynarodowej bieżącej bibliografii czasopism, co poparto także uchwałą. Wspólne wydawnictwo miało podtrzymać kontakty, usprawnić wymianę doświadczeń i materiałów informacyjnych. ZMP podjął się współtworzenia tej bibliografii.

Opracowywana była ona na wzór brukselskiego wydawnictwa *Tablettes Dokumentaires Municipales* (*Tablice dokumentów miejskich*), które w roku 1925 ukazywało się jako dwutygodnik (czwarty rok z rzędu). Była to bibliografia specjalna, rejestrująca czasopisma o tematyce miejskiej. Nowe wydawnictwo miało być również bieżącą bibliografią specjalną o ograniczonym zasięgu i zakresie, rejestrującą tylko artykuły z wybranej grupy czasopism, z różnych krajów. Wyselekcjonowano 287 tytułów z 20 krajów. Pod uwagę wzięto 53 czasopisma francuskie, 40 niemieckich, 37 amerykańskich i finlandzkich, 30 angielskich, 24 holenderskie, 21 belgijskich, 13 włoskich, 10 szwajcarskich, 6 hiszpańskich, po 3 austriackie, kanadyjskie i polskie, 2 czechosłowackie, 1 duńskie, kubańskie, meksykańskie, norweskie i szwedzkie. Z tytułów polskich zaklasyfikowano „Bull. Mensuel de la Municipalité de la ville de Lodz”, SM i „Wiadomości Statystyczne”²⁵.

²³ *Od Redakcji*. SM 4/1924, s. 185.

²⁴ Zob. „*Przewodnik bibliograficzny*”. SM 1/1925, s. 70—71.

²⁵ Zob. *Od Redakcji*. SM 4/1924, s. 185—186.

Układ bibliografii został oparty na sprawdzonej już w brukselskim wydawnictwie konstrukcji sześciu działów: I — rozbudowa miast, II — mieszkania, III — wody, ścieki, odpadki i oczyszczanie dróg, IV — oświetlenie, opał i siły poruszające, V — transport i środki komunikacji oraz VI — higiena publiczna. Normy opracowania i współpracy ustalił Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten, czyli Holenderski Związek Miast. Na całą jednostkę opisu składa się opracowanie bibliograficzne, a w nim kolejno: nazwisko autora, tytuł artykułu, miejsce wydania, tytuł czasopisma, data, numer zeszytu i strony oraz adnotacja treściowa. Przed opisem znajdują się w kwadratowych nawiasach informacje dotyczące języka, z którego artykuł był tłumaczony.

W polskiej wersji *Tablic dokumentów miejskich* naukowej analizie i opracowaniu bibliograficznemu poddano periodyki z Francji, Niemiec, Czech oraz Polski, czyli w sumie badano 98 tytułów. Pierwszy raz *Tablettes...* w SM ukazały się w zeszycie 1/1925 i liczyły 18 stron. W roku 1925 dział miał 140 strony objętości i nie pojawił się tylko w zeszytach 6/1925, 10/1925 i 11/1925. W latach 1926—1928 *Tablettes...*, zwane też *Bibliografią zagraniczną*, drukowane były jako dodatek do SM. W roku 1926 i 1927 wydane zostały dwa razy, a w roku 1928 aż cztery razy. Od roku 1930 stały się ponownie częścią periodyku i zmniejszyły swą objętość²⁶.

Zauważyć trzeba, że zestawienie bibliograficzne *Tablettes Dokumentaires Municipales* nie zostało dostrzeżone przez historyków bibliografii, którzy wśród bibliografii specjalnych bieżących wymieniają spisy o mniejszej wartości informacyjnej, często składające się z przypadkowo skonstruowanych opisów, nieposiadających logicznego uszeregowania i tak konkretnej, jak w przypadku *Tablettes...*, wykładni metodologicznej²⁷. Ważny jest też fakt, że omawiany spis zaczął się ukazywać na dwa lata przed I Zjazdem Bibliotekarzy Polskich, na którym wyznaczono polski program bibliograficzny.

Omówione przeze mnie opracowanie jest unikatowym i jeszcze dotąd nieanalizowanym szczegółowo dziełem, choć jest ewenementem polskiej i międzynarodowej bibliografii dwudziestolecia międzywojennego. Analiza jest palącą potrzebą i zaległym obowiązkiem badawczym.

Wartym wspomnienia jest także, pojawiający się po raz pierwszy w zeszycie 4/1929, dział bibliograficzny *Autonomie Municipale*, który — jak w przedmowie informuje redakcja — składać się miał z tłumaczonych na język francuski, niemiecki i angielski streszczeń prac i artykułów, dotyczących polityki komunalnej, a ukazujących się na łamach SM. Redagowanie tego działu przyczynić się miało do międzynarodowej popularyzacji ZMP²⁸.

²⁶ Informacje pochodzą z opracowań własnych oraz zeszytów 1—4/1924 i 1—12/1925 SM.

²⁷ Zob. J. Korpała: *Dzieje bibliografii w Polsce...*, s. 243—247.

²⁸ *Autonomie Municipale*. SM 4/1929, s. 319.

Budowa *Autonomie Municipale* metodologicznie wzorowana była na *Tablettes Dokumentaires Municipales*. Bez wątpienia powstanie tego stałego działu motywowane było prowadzoną od paru lat wymianą czasopism z podobnymi organizacjami zagranicznymi, których członkowie ze względu na barierę językową mieli utrudnioną lekturę SM. Dział ukazywał się tylko do końca roku 1929.

Obok stałych działów bibliograficznych, na łamach SM ukazywały się cykle tematyczne. Ciekawym z punktu widzenia bibliograficznego jest drukowany w latach 1926—1927 cykl *Monografie* (nazywany też *Monografiami miast*). Opisywał on szczegółowo dzieje poszczególnych miast. Rozprawy wzbogacone były bibliografią przedmiotowo-podmiotową oraz fotografiami. Na łamach SM ukazały się, czasem jako pierwsze rysy dziejów, monografie Będzina, Stryja, Przasnysza i Myślenic²⁹.

Najciekawszym jednak spośród cyklów publikowanych w SM był, ukazujący się w latach 1936—1937³⁰, mający już parokrotnie wyjść jako wydawnictwo zwarte, cykl zatytułowany *Bibliografia miast polskich*. Z bibliografii tej zdołał ukazać się tylko fragment — jedna część *Bibliografii miast pomorskich*. Kolejny raz redakcja SM poważnie podjęła się realizacji istotnych i potrzebnych, ze względów teoretycznych i praktycznych, działań o charakterze bibliograficznym, wykraczających dalece poza cykl tematyczny. Mamy do czynienia z dobrze przygotowanym metodologicznie wydawnictwem poświęconym spisowi publikacji, odnoszących się do miast polskich. Opublikowane fragmenty stanowią przyczynek do pracy bibliograficznej, o której, jako niezmiernie potrzebnej, pisano już w dwudziestoleciu międzywojennym³¹.

Bibliografia posiadała jasno określony zasięg, zakres, formę i zasady opisu bibliograficznego. I tak wydawnictwo to miało rejestrować wszystkie jednostki administracyjne mające prawa miejskie. Zamierzeniem była kompletność, więc rejestrowano wszystkie dokumenty (zwarte, ciągłe wraz z artykułami oraz archiwalia) do roku 1935. Każdy dział (miasto) poprzedzony był krótkim rysem historycznym, zawierającym najistotniejsze fakty dotyczące powstania i rozwoju miasta. Wypunktowano najważniejsze wydarzenia. Na wstępie znajdował się wykaz skrótów. Istotną informacją był poprzedzający bibliografię katalog proveniencyjny, lokalizujący miejsca, w których znajdują się publikacje na dany temat. Każdy z opisów zawierał informacje dotyczące autora, tytułu, wydawcy, roku wydania oraz (jeżeli to było konieczne) numeru stron. Często pojawiała się też adnotacja dotycząca charakteru informacji. Opisy wewnątrz działów były ułożone chronologicznie.

²⁹ Zob.: *Będzin*. SM 6/1926, s. 353—362; *Stryj*. SM 10/1926, s. 619—645; *Przasnysz*. SM 8/1927, s. 473—491; *Myślenice*. SM 9/1927, s. 561—571.

³⁰ Poszczególne części *Bibliografii miast polskich* ukazywały się w zeszytach: 11—22/1936, 1/1937, 19/1937, 20/1937.

³¹ *Bibliografia miast polskich*. SM 10/1936, s. 758—760.

Oto przykładowy opis dotyczący miasta Brodnica: „Gödtke, Isaac Gottfriedt: Kirchengeschichte Stadt Strassburg. — (Hist. kościelna m-ta) — Pr. Prov. Bll. N. F. 1845. 2. S. 689—714”. W tym przypadku mamy do czynienia z podaniem, po nazwisku Gödtke, imion Isaac Gottfriedt. Po tytule znajduje się adnotacja dotycząca tematyki dzieła: historia kościelna miasta. Poza oznaczeniem odpowiedzialności Pr. Prov. Bll. (Preussische Provinzial-Blätter) i roku wydania znajduje się informacja o przechowaniu druku (Wielka Biblioteka Seminarium Duchownego w Pelplinie) oraz numery stron, na których znaleźć można informacje dotyczące miasta³².

Bibliografia miast polskich była bardzo cenną, gruntownie przygotowaną i potrzebną środowisku inicjatywą, do której wracano niejednokrotnie po II wojnie światowej. Zawarte w *Bibliografii...* informacje o umiejscowieniu egzemplarzy są wyjątkowym zestawieniem świadczącym o zasobach druków w przedwojennych zbiorach oraz o stratach, jakie przyniosła wojna.

Omówione przykłady ukazują wyjątkowy stosunek redakcji i osób współpracujących z pismem, jak np. wymienionego A. Suligowskiego, do zagadnień bibliografii. Świadczą też jednoznacznie o wadze tej tematyki dla pracowników samorządowych. Prezentowanie różnego typu zestawień bibliograficznych było odpowiedzią na zapotrzebowanie środowiska działaczy municypalnych i jest dowodem ich wysokiej kultury czytelniczej.

³² Podany opis pochodzi z *Bibliografii miast polskich*. SM 11/1936, s. 821.

Karol Makles

THE BIBLIOGRAPHIC ISSUES IN “SAMORZĄD MIEJSKI” (1921—1939)

Summary

The magazine “Samorząd Miejski” is one of the most interesting periodical of a municipal nature to be released in the Second Republic of Poland. Being a press body of Związek Miast Polskich, the magazine started its publishing cycle in 1921 and continued incessantly till 1939. It published the most outstanding and qualified theoreticians and practitioners of the interwar period connected with municipal issues. This unusual theoretical-practical comparison made the magazine one of a kind, a very valuable and attractive source of knowledge on this subject-matter. Among many issues a special place was given to bibliography. The most interesting enterprise, next to a permanent bibliographic column, was an international municipal special bibliography, indexing 287 magazines all over the world, *Tablettes Documentaires Municipales* and the *Automie Municipale* (Tablice dokumentów miejskich), summing up the most important foreign publications co-created by Związek Miast Polskich and published in “Samorząd Miejski”. Apart from the already-mentioned, the editorial board of

“Samorząd Miejski” prepared and published *Bibliography of Polish towns*, a monumental and well-prepared bibliographic work concerning Polish towns. Such a big interest, professionalism of approach and realization of bibliographic initiatives, is a special evidence of high reading culture of municipal activists of the Second Republic of Poland.

Кароль Маклес

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ПОЛОЖЕНИЯ НА СТРАНИЦАХ ЖУРНАЛА
«САМОЖОНД МЕЙСКИ» (1921—1939)

Резюме

Журнал «Саможонд Мейски» («Городское самоуправление») является одним из самых интересных периодических изданий на муниципальную тематику, выходящих во Второй Речи Посполитой. Как орган печати Союза польских городов, журнал свой издательский цикл начал в 1921 году и непрерывно выходил в свет вплоть до 1939 года. На его страницах публиковали самые известные и высококвалифицированные теоретики, а также практики межвоенного двадцатилетия, связанные с городскими вопросами. Это исключительное теоретическо-практическое соположение привело к тому, что издание стало единственным в своем роде, весьма ценностным и незаменимым источником знаний на эту тему. Среди многих описываемых проблем особое место занимала библиографическая тематика. К одним из самых интересных инициатив на фоне иных предпринимаемых редакцией действий, наряду с постоянным библиографическим отделом, принадлежат создаваемая вместе в Союзом польских городов, а публикуемая в журнале «Саможонд Мейски» международная специальная муниципальная библиография, учитывающая 287 журналов со всего мира *Tablettes Dokumentaires Municipales* (Таблицы городских документов), а также резюмирующий самые существенные зарубежные публикации отдел *Automie Municipale*. Кроме перечисленных, редакция журнала «Саможонд Мейски» взяла на себя подготовку и публикацию *Библиографии польских городов*, монументальной и тщательно продуманной библиографической работы, касающейся польских городов. Такой большой интерес, профессиональный подход и осуществление библиографических инициатив является ярким свидетельством высокой читательской культуры муниципальных деятелей Второй Речи Посполитой.